

Nova maša Vinka Šege v Grahovem julija 1943 (z vaškimi stražarji)

Partizansko uničenje Grahovega

2. del

Ivo Žajdela

V nedeljo, 6. aprila, je Grahovo končno dobilo spomenik žrtvam komunistične revolucije. Na njem je napisanih 74 imen. Več kot 70 let so bila ta imena v Sloveniji, polni boljševizma, zamolčana.

L evičarski mediji so ob postavitvi spomenika žrtvam komunistične revolucije v Grahovem spet izražali svojo totalitarno pamet. Pisarili so o postavljanju spomenika »nacizmu in fašizmu«, o tekmovanju domobrskih spomenikov s

partizanskimi, o tem, da čas za spravo »še ni zrel«.

Seveda, čisto jih razumemo. Ta svet je krut, tudi zanje – v posledici. Tako kot se to zgodi vsakemu zločincu po zločinu, ki ga je storil. Potem ko so med drugo svetovno vojno in po njej s svojo

komunistično revolucijo in udbovskim totalitarnim režimom uničili življenja sto tisoč Slovencev in so Slovenijo uničili, je seveda za varuhe revolucionarnih izročil hudo, ko se postavlja še en spomenik žrtvam, ki so jih povzročili. Jasno, ta spomenik je

postavljen tako žrtvam kot tudi spominu na partizanske zločine.

Polna bede in sprevrženosti

Cerkniška »Zveza združenj borcev za vrednote NOB« (ZZB) in stranka SD napovedujeta celo ustavno presojo. Tem ljudem 70

let pravljicarstva o NOB ni bilo dovolj. Še kar naprej bi živeli v svojem zlaganem svetu, s katerim bi radi še kar naprej posiljevali Slovence. V Grahovem na kraju partizanskega vezeločina – in pred osnovno šolo – že več desetletij stoji spomenik, s katerim borci in komunisti častijo svoj vezeločin. Na spomenik so napisali: »23. novembra 1943 Tomšičeva in Šerčerjeva brigada uničita belogardistično postojanko Grahovo«.

Njihovi spomeniki, ki so zaščiteni z občinskimi odloki kot »kulturni spomeniki«, častijo zločine, tega novega, na katerem so napisana imena žrtev

njihovega vezeločina, pa so želeli preprečiti z ustavnim sodiščem in zanj celo uporabljajo oznake, kot so »nacizem« in »fašizem«. Zločinci so se vedno obnašali tako: potem ko ljudje izvedo za njihov zločin, ga poskušajo storilci zločina na vse mogoče načine zabrisati, tudi z največjimi lažmi in novim nasiljem.

Tudi ob vhodu v turjaški grad še vedno stoji plošča, ki slavi strahoten partizanski zločin; stoji zato, ker je »kulturni spomenik«. Taka je ta Slovenija danes: polna človeške bede in sprevrženosti.

Po ukazu Franca Rozmana Partizanski napad na domobransko

postojanko v Grahovem je ukazal glavni partizanski štab oziroma Franc Rozman - Stane, ki je bil takrat na Blokah. Sam napad je izvedla Tomšičeva brigada, ki ji je poveljeval Stane Semič - Daki. Neposredno pa jo je v Grahovem nadzoroval komandant 14. divizije Mirko Bračič, v katere okvir je Tomšičeva spadala. Šerčerjeva brigada je štivila napadalce in odvrčala pomoč napadenim.

Pričevanje Vinka Šega Prejšnji teden smo objavili pričevanje iz knjige *Dano tisto uro*, v kateri je Vinko Šega opisal partizanske zločine v Grahovem leta 1942 in 1943. Naj nadaljujemo z njimi.

»Tretji dogodek, ki je zaznamoval leto 1943, je bil spet do kraja žalosten: požig naše župnijske cerkve brezmadežnega spočetja Device Marije in pomor ter požig domobrancev in njihove obrambne postojanke v Grahovem. Poleg 35 pomorjenih domobrancev so partizani zmetali v ogenj tudi tri civiliste.

Vse se je začelo 23. novembra približno /1943/ ob 9. uri zvečer. Nebo je bilo brez zvezd, pokrito z debelimi, težkimi oblaki; vse je vzbujalo grozo. Okna v župnišču so bila še od bombardiranja z deskami zabita, le po ena mala šipa je bila v vsakem. Ta večer nas je bilo v kuhinji pet: stari gospod dekan, gospodinja, dva domobranca in jaz. Nič dobrega nismo pričakovali, vojska je, bali smo se partizanskega napada na Grahovo. Domobranca so bili, kolikor vem, na petih krajih v vasi.

Tisto strašno noč Naenkrat je počilo; prvi strel iz puške nekje v bližini, takoj nato drugi in tretji. Potem je zaregljala strojnica in spet poki iz puške in strojnice, nato ročne bombe ... Tako se je začelo in tako se je nadaljevalo, vedno huje, tiso strašno noč. Ob prvem strelu sta šla domobranca iz kuhinje. Na hodniku je eden preizkusil puško in ustrelil v tlak hodnika, ki je bil pokrit z lino-lejem; krogla ga je prebila in izkopala v beton pod njim za pol dlani veliko jamico. Potem sta domobranca odšla iz župnišča. Zunaj je bilo že splošno streljanje iz pušk in mitraljezov. Nekaj

pokanja je bilo prav blizu župnišča, drugo bolj oddaljeno; nismo vedeli, kdo obvladuje položaj. Tudi domobranca nista vedela. Ko sta med streljanjem prišla na cesto, jima je iz teme partizan zaklical: 'Lozinka!' /Zahteval je geslo./ Ona dva sta zavpila nazaj: 'Nič lozinka, naprej!' Pognala sta se v kritje Krajčevega skednja. Okoli cerkve in domobranske postojanke pa po vasi se je mešalo streljanje, pokanje bomb in človeško vpitje.

Prihod avta iz Cerknice Čez približno eno uro sem zaslišal, da se je v vas pripeljal osebni avto. Mislim sem si, da morda le prihaja pomoč domobrancem. Pozneje sem zvedel, da so se pripeljali na pomoč komandant domobranske postojanke v Cerknici /Rado Petrovič/ in z njim še dva ali trije domobranca. Pri-povedovali so potem, da so bili okrog Grahovega trije obroči partizanov in da so tisti domobranski avto nalašč spustili v vas. Domobranca iz Cerknice skupaj s svojim komandantom so našli smrt v ognju zažgane postojanke v Grahovem.

Vso noč sem hodil v župnišču od okna do okna, v pritličju, nadstropju in v kleti, da bi dognal, kdo zmaguje. Nič nisem mogel ugotoviti, ker je bila tema nepredirno gosta.

Bliskanje, grmenje in rušenje

Okrog polnoči se je ostro zabliskalo, takoj nato pa zagrmelo z močnim pokom, kakršnega tisti večer med streljanjem še nisem slišal. Takoj po tej močni detonaciji sem zaslišal, kako se zidovje ruši. Spet je zagrmelo, in spet rušenje. Spoznal sem, da so ti močni streli iz topa. Zabile me je pri srcu, ker sem vedel, da so partizani dobili pomoč enega ali več topov. Bliskanje, grmenje in rušenje se je nadaljevalo, vmes pa drobni streli, poki in vpitje. Groza me je navdajala ob misli, kaj nam bo prinesla ta strašna noč. Malo pa sem še vedno upal, da morda domobranca zmagujejo. Silno sem želel, da bi se zdanilo in bi mogel videti, kam so cevi pušk in mitraljezov obrnjene. Če so usmerjene od domobranskega poveljstva, zmagujejo, če pa ▶

Vaški stražarji v Grahovem – branilci pred ropanjem in umori partizanov

► so cevi obrnjene proti postojanki, nam vsem gorje. Zdelo se mi je, da se že malo dani. Hodil sem od okna do okna in iskal, kje bi mogel bolje in prej zagledati, kam je orožje usmerjeno. Bal sem se resnice in obnem upal, da bo dobra.

Z grozo v očeh Ko se je končno le malo zdanilo, sem z grozo in neizmerno stisko ugotovil, da so cevi pušk in mitraljezov od vseh vogalov hiš obrnjene proti glavnemu poveljstvu domobrancev. To sem videl skozi okno v kleti župnišča. Od tam sem šel v pritličje, kjer so bila glavna vrata še zaklenjena. Stopil sem v kuhinjo. Tam je bil od sinoči ubogi stari gospod dekan, ki je sedel sključen na stolu, pri štedilniku pa je stala prestrašena gospodinja. Bolj kot z besedami smo si z očmi povedali, v kako težkem položaju smo. Vsi smo bili zelo

žalostni. Z velikim strahom v srcu in z grozo v očeh smo pričakovali najhujše.

Prizor je bil strašen Čez nekaj časa sem šel iz kuhinje po beton-skih stopnicah v nadstropje. Po hodniku sem šel na balkon župnišča. Bil je nad glavnimi vrati, obrnjen proti cerkvi in domobranski postojanki. Prizor je bil strašen: stavba je gorela s prasketajočimi zublji; avto, ki je zvečer pripeljal domobrance iz Cerknice, je na

Grahovski vaški stražarji:
Stanko Tomažič, Janez Ložar in
(pesnik) France Balantič

vozovni vagi pred postojanko gorrel z visokim plamenom naravnost proti nebu, kakor iztegnjene roke žrtev s prošnjo k Bogu za pomoč in usmiljenje. Ubogi naši fantje in možje! Vse sem priporočil Bogu in Mariji. Dvignil sem roke in z balkona dal nesrečnim žrtvam božjo odvevzo grehov, če so jih sploh kaj imeli, saj so bili to naši najboljši zvesti kristjani. Nekateri so bili moji sošolci iz vaške šole, drugi pa malo mlajši ali malo starejši od mene. Vsi plemeniti junaki v boju za resnico in poštenje, za blagor in svobodo svojega slovenskega naroda.

Metali so jih v ogenj Moralo je biti še jutraj, ko se je skupina domobrancev odločila za 'izpad' iz obkoljene postojanke. Ni se jim posrečil. Vse, mislim, da jih je bilo šest, so partizani postrelili in zložili v vrsto pred cerkvijo. Domobranci v postojanki so se vdali. Partizani so jih postavili v vrsto in jih gnali do stranskih vrat postojanke, ki je bila že vsa v ognju. Onstran vrat ob podboju

je stal partizan z revolverjem v roki. Vsak ujetnik je moral stopiti na prag goreče hiše. Rabelj ga je ustrelil in žrtev je padla v ogenj. Če ustreljeni še ni bil mrtev, so ga z lopato tolkli po hrbtu.

Ob zmerjanju in kletvicah Ujetniki so tako po vrsti padali v ogenj. Eden od fantov (to je moj bratranec Franc Komidar, Klanec, župnija Stari trg pri Ložu), ki je bil že blizu vrat in je že gledal smrti v oči, je rekel partizanu, ki je žrtve streljal, da bi šel poklicat še druge, ki niso v vrsti. Partizanu mu je dovolil. V splošni zmešnjavi, streljanju, vpitju, dimu, ognju in vročini, zmerjanju, kletvicah in pokanju goreče hiše je skočil čez mejo in globoko upognjen bežal čez sosednji vrt do potoka. Tam se je skrila pod brv in malo počakal. Ko se je nekoliko oddahnil, je pogledal okoli sebe in spet bežal in bežal, prihuljen k tlom. Nato se je skrila ... Tako si je fant rešil življenje. Je pa bil vedno prestrašen in o vsem tem ni govoril. Umrl je 4. maja 2006.

Medtem je cerkev že gorela, partizani so bili nanesti velike skladovnice smrekovih desk od bližnjega lesnega trgovca Krajca, po domače Matjaža, sredi cerkve in na kor, da so gledale ven na kamnite stopnice, po katerih se je šlo tudi v zvonik.

Partizani so vreli v župnišče

Po hodniku sem z balkona spet šel v pritličje. Pred vhomod je močno počilo. Partizan je od zunaj ustrelil v zaklenjena glavna vrata župnišča, da so se s truščem odprla z obema kriloma na stečaj. Stopil sem na hodnik. Partizani so že vreli v župnišče. Vzel sem iz žepa bel robec in ga držal z dvignjeno roko pred seboj v znamenje, da v župnišču ni vojakov. Prvi je bil z brzostrelko, bolj nizke postave. Ko sem se na sredi hodnika srečal z njim, sem mu rekel, še vedno v roki držoč robček: 'Če mislite, da je kateri (od domobrancev) zaslužil smrt, prosim, mene pokličite k njemu!' Takrat me je sprejo pogledal in zakričal: 'Kaj, za bele k...'. Šel je naprej po hodniku in vpil, za njim pa vsi drugi. Razbežali so se po vseh prostorih in odnesli, kar so hoteli.

Partizani požigajo cerkev

Šel sem ven. Postojanka je gorela z velikim plamenom, gorela je tudi cerkev z gostim dimom. Neki partizan je bil na vrhu lestve, ki je slonela na žlebovih stranske cerkvene kapele. Odmaknil je nekaj opeke, pripravljal droben les in ga tlačil v streho, da bi še tam zagorelo. Stopnice v zvoniku so bile lesene in so že gorele. V zvoniku so bili domobrance, mislim, da štiri. Kaj bo z njimi! Groza! To sem videl v trenutku.

Panično reševanje iz cerkve

Hitel sem v cerkev, bila je polna gostega rjavega dima pod obokom do višine človeka. Najprej sem odprl tabernakelj in odnesel Najsvetejše v župnišče. Prišli so domačini. Nosili smo iz cerkve plašče in drugo opremo. Nad zakristijo je bilo 'nebo' v lesenem ploščatem zaboju, velikem skoraj dva kvadratna metra. Težko smo ga spravili po stopnicah. Tudi neki partizan s Primorskega, imel je očala, doma da je bil cerkovnik, je marljivo pomagal.

Hotel sem rešiti prelep kip Brezmadežne iz trona glavnega oltarja. Postavili smo lestev mimo tabernaklja, vzel sem po njej, pa nisem prišel visoko, ker je bil dim pregost in zadušljiv, le do višine tabernaklja sem mogel. Vrniti sem se moral, ves žalosten, ker nisem mogel rešiti Marije. Ko stopim na tla, je močno počilo, menda ročna bomba. Najbrž so jo vrgli domobrance skozi okroglo lino v oboku cerkve, misleč, da so v cerkvi partizani. Slišali so

glasove, videti pa niso mogli zaradi gostega dima. Skoraj bi bil padel, ko sem stopil na tla.

Brezupno reševanje Hoteli smo rešiti podobe križevega pota s sten. Spet nismo mogli zaradi dima, vsaka podoba je bila privezana z žico. Na sredi cerkve je bil velik kup zloženih smrekovih desk, ki pa še niso gorele. Šli smo iz cerkve. Spomnil sem se, da so v omarah nad zakristijo visoki praznični pozlačeni svečniki. Pomočil sem

robec v blagoslovljeno vodo v kropilnem kamnu v zakristiji in ga držal na nosu. Stekel sem po stopnicah do omare nad zakristijo. Videl nisem nič, kar na pamet sem iz omare stisnil k sebi vseh šest svečnikov in jih srečno prinesel iz cerkve. Rešil sem še oba angela ob tabernakelju, ju nesel v župnišče in postavil ob Najsvetejše v obednici. Snel sem tudi lepa kovinska pozlačena vratca tabernaklja.«

Nadaljevanje prihodnjic

Grahovo: levo vogal Krajceve hiše, v ozadju cerkev in župnišče

Grahovski vaški stražarji pred cerkvijo; zadaj Krajceva hiša, kjer so imeli postojanko